

Άνρι Ματίς

ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΟΙΤΑΖΟΥΜΕ ΟΛΟΚΛΗΡΗ ΤΗ ΖΩΗ ΜΕ ΠΑΙΔΙΚΑ ΜΑΤΙΑ*

ΙΔΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ – όπου δὲν ὑπάρχει δημιουργία, δὲν ὑπάρχει τέχνη. Θὰ ἔσφαλλε ὡστόσο κανεὶς ἂν ἀπέδιδε τὴ δημιουργικὴ δύναμη σὲ ἔμφυτο χάρισμα. Στὸν τομέα τῆς τέχνης, ὁ αὐθεντικὸς δημιουργὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνο ἓνα προικισμένο ὄν, ἀλλὰ ἓνας ἄνθρωπος ποὺ μπόρεσε νὰ διευθετήσει ἐν ὄψει τοῦ σκοποῦ τους μιὰ ὀλόκληρη δέσμη δραστηριοτήτων, ποὺ τὸ ἀποτελέσμα τους εἶναι τὸ καλλιτέχνημα. Ἔτσι, γιὰ τὸν καλλιτέχνη ἡ δημιουργία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ὀπτική. Τὸ νὰ βλέπεις εἶναι αὐτὸ καθεαυτὸ ἓνα δημιουργικὸ ἔργο. Ὅ,τι βλέπουμε στὴν τρέχουσα ζωὴ μας ὑφίσταται, λίγο πολὺ, τὴν παραμόρφωση ποὺ γεννοῦν οἱ ἐπίκτητες συνήθειες, καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο γίνεται ἴσως περισσότερο αἰσθητὸ σὲ μιὰν ἐποχὴ σὰν τὴ δική μας, κατὰ τὴν ὁποία ὁ κινηματογράφος, ἡ διαφήμιση καὶ τὰ περιοδικὰ μᾶς ὑποβάλλουν καθημερινὰ σὲ καταϊγισμό στερεότυπων εἰκόνων ποὺ εἶναι, κατὰ κάποιον τρόπο, ὡς πρὸς τὴν ὀπτική, ὅ,τι εἶναι ἡ προκατάληψη ὡς πρὸς τὴν κατανόηση. Ἡ ἀναγκαία προσπάθεια γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ κανεὶς ἀπ’ αὐτὸ ἀπαιτεῖ κάποιον ψυχικὸ σθένος· καὶ τὸ σθένος ἐτοῦτο εἶναι ἀπαραίτητο στὸν καλλιτέχνη, ὁ ὁποῖος ὀφείλει τὰ πάντα σὰν νὰ τὰ βλέπει γιὰ πρώτη φορά· πρέπει νὰ βλέπουμε ὀλόκληρη τὴ ζωὴ ὅπως ὅταν ἤμασταν παιδιὰ¹· ἡ ἀπώλεια αὐτῆς τῆς δυνατότητας μᾶς ἀφαιρεῖ τὴ δυνατότητα νὰ ἐκφραζόμαστε μὲ τρόπο πρωτότυπο, δηλαδὴ προσωπικό.

Γιὰ νὰ δώσουμε ἓνα παράδειγμα, θεωρῶ πὼς τίποτα δὲν εἶναι δυσκολότερο γιὰ ἓναν ἀληθινὸ ζωγράφο ἀπὸ τὸ νὰ ζωγραφίσει ἓνα τριαντάφυλλο, ἀφοῦ, γιὰ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ, πρέπει πρῶτα νὰ ξεχάσει ὅλα τὰ τριαντάφυλλα ποὺ ἔχουν ζωγραφιστεῖ. Στούς ἐπισκέπτες ποὺ ἔρχονταν νὰ μὲ δοῦν στὴ Βάνς², ἔθετα συχνὰ τὴν ἐρώτηση: «Εἶδατε τὶς ἄκανθες στὴν πλαγιὰ τοῦ δρόμου;» Κανεὶς δὲν τὶς εἶχε προσέξει· ὅλοι τους θὰ εἶχαν ἀναγνωρίσει τὰ φύλλα ἄκανθας σ’ ἓνα κορινθιακὸ κιονόκρανο, ἀλλὰ στὴ φύση ἢ θύμηση τοῦ κιονόκρανου τοὺς ἐμπόδιζε νὰ δοῦν τὴν ἄκανθα. Ἐνα πρῶτο βῆμα πρὸς τὴ δημιουργία εἶναι νὰ βλέπει κανεὶς τὸ καθετὶ μὲς στὴν ἀλήθειά του, κάτι ποὺ προϋποθέτει συνεχὴ προσπάθεια.

Τὸ νὰ δημιουργεῖς εἶναι νὰ ἐκφράζεις ὅ,τι ἔχεις μέσα σου. Κάθε γνήσια δημιουργικὴ προσπάθεια εἶναι ἐσωτερικὴ. Πρέπει ὅμως ἐπιπλέον νὰ συντηρεῖς τὸ συναίσθημά σου, πράγμα ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ βοήθεια στοιχείων ποὺ ἀντλεῖς ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο. Ἐδῶ ὑπηρετῆται ἡ ἐργασία μὲσω τῆς ὁποίας ὁ καλλιτέχνης ἐνσωματώνει, ἀφομοιώνει βαθμιαίᾳ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, μέχρις ὅτου τὸ ἀντικείμενο ποὺ σχεδιάζει³ νὰ κα-

1. Σὲ μιὰ συνομιλία του μὲ τὸν André Verdet τὸ 1952, ὁ Ματίς εἶχε πεῖ: «Πρέπει νὰ ξέρεις ἐπίσης νὰ διαφυλάσσεις τὴν παιδικὴ ἐκείνη δροσιὰ στὴν ἐπαφή σου μὲ τὰ ἀντικείμενα, νὰ διατηρεῖς ἐκείνη τὴν ἀφέλεια. Πρέπει νὰ εἶσαι ὅλη σου τὴ ζωὴ παιδί ὄντας συγχρόνως ἄντρας, ἀντλώντας συγχρόνως τὴ δύναμή σου ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀντικειμένων – καὶ νὰ μὴν ἔχεις τὴ φαντασία ἀποκομμένη ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀντικειμένων. - Πρβλ. ἐπίσης τὸ εὐαγγελικὸ ἐδάφιο: «Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά...» (Ματθ. ιη', 2). (Σ.τ.Μ.)

2. Βάνς (Vence)· φημισμένη καὶ πολὺ τουριστικὴ πόλις τοῦ προβηγκιανοῦ νομοῦ Παραθαλασσίων Ἰαπων (Alpes Maritimes), 22 γλμ. βορειοδυτικὰ τῆς Νίκαιας. Ἐδῶ βρίσκεται τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ροζαρίου (chapelle du Rosaire), ποὺ διακόσμησε ὁ Ματίς γιὰ ἓνα μοναστήρι Δομηνικανῶν καλογραιῶν. (Σ.τ.Μ.)

3. Συνομιλώντας τὸ 1949-50 μὲ τὴν Paule Marrin, ὁ Ματίς εἶχε πεῖ τὰ ἑξῆς: «Τὸ σχέδιο εἶναι κατοχὴ. Σὲ κάθε γραμμὴ πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ μιὰ ἄλλη γραμμὴ ποὺ νὰ φέρνει τὸ ἀντίβαρο, τὸ ἴδιο ὅπως ἀγκαλιάζουμε, ὅπως κατέχουμε κάτι μὲ τὰ δύο μας τὰ μπράτσα. Ἡ θέληση κατοχῆς εἶναι λίγο-πολὺ ἰσχυρὴ ἀνάλογα μὲ τὰ ὄντα· ὑπάρχουν ὄντα ποὺ ἐπιθυμοῦν ἄτονα». (Σ.τ.Μ.)

ταστεί μέρος του ίδιου του έαυτού του, μέχρις ότου να τὸ φέρει ἐντός του ὥστε να μπορεί να τὸ προβάλλει πάνω στον καμβά ὡς δική του δημιουργία.

Όταν φιλοτεχνῶ μιὰ προσωπογραφία, ὅλο καὶ καταπιάνομαι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴ σπουδὴ τῆς, καὶ κάθε φορά εἶναι μιὰ καινούργια προσωπογραφία ποὺ φιλοτεχνῶ· δὲν εἶναι ποτὲ ἡ ἴδια προσωπογραφία ποὺ ξαναδουλεύω, ἀλλὰ μιὰ ἄλλη ποὺ ξαναρχίζω· καὶ κάθε φορά εἶναι ἓνα διαφορετικὸ ὄν ποὺ βγάζω ἀπὸ τὴν ἴδια προσωπικότητα. Μοῦ συνέβη συχνά, προκειμένου νὰ ἐξαντλήσω πληρέστερα μιὰ σπουδὴ μου, νὰ ἐμπνεόμαι ἀπὸ φωτογραφίες τοῦ ἴδιου προσώπου σὲ διαφορετικὲς ἡλικίες· ἡ τελικὴ προσωπογραφία του ἐνδέχεται νὰ τὸ δείχνει νεότερο ἢ ὑπὸ διαφορετικὴ ὄψη ἀπὸ ἐκείνη τὴν ὁποία ἐμφανίζει τὴ στιγμὴ ποὺ μοῦ ποζάρει, γιατί αὐτὴ ἡ μορφή θὰ μοῦ ἔχει φανεῖ πιὸ ἀληθινή, πιὸ ἀποκαλυπτικὴ τῆς πραγματικῆς του προσωπικότητας.

Τὸ ἔργο τέχνης ἀποτελεῖ ἔτσι τὴν κατάληξὴ μιᾶς μακροχρόνιας δημιουργικῆς ἐργασίας. Ὁ καλλιτέχνης ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του, ἄμεσα, ὅ,τι εἶναι ἱκανὸ νὰ τροφοδοτήσει τὴν ἐσωτερικὴ ὀπτικὴ του, ὅταν τὸ ἀντικείμενο ποὺ σχεδιάζει πρέπει νὰ ἀπεικονίζεται μὲς στὴ σύνθεσή του, ἢ κατ' ἀναλογίαν. Ὁ καλλιτέχνης μπαίνει ἔτσι σὲ κατάσταση δημιουργίας. Ἐμπλουτίζεται ἐσωτερικὰ μὲ ὅλες τὶς μορφές τῶν ὁποίων γίνεται κύριος καὶ τὶς ὁποῖες θὰ διευθετήσει κάποια μέρα σύμφωνα μὲ ἓναν καινούργιο ρυθμὸ.

Μόνον στὴν ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ θὰ εἶναι ἡ δραστηριότητα τοῦ καλλιτέχνη ἀληθινὰ δημιουργικὴ· γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει, θὰ χρειαστεῖ νὰ τείνει στὴ λιτότητα μᾶλλον παρὰ στὴ συσσώρευση στοιχείων, νὰ ἐπιλέξει, λόγου χάριν, στὸ σχέδιο, μεταξὺ ὄλων τῶν δυνατῶν συνδυασμῶν, τὴ γραμμὴ ποὺ θὰ ἀποδειχθεῖ πλήρως ἐκφραστικὴ καὶ σὰν ζωηφόρος· νὰ ἀναζητήσει τὶς ἀντιστοιχίες ἐκείνες μὲσω τῶν ὁποίων τὰ δεδομένα τῆς φύσης βρίσκονται μετατεθειμένα στὸν καθεαυτὸ χῶρο τῆς τέχνης. Στὸν πίνακά μου *Νεκρὴ φύση μὲ μανόλια*, ἀπέδωσα μὲ κόκκινο χρῶμα ἓνα τραπέζι ἀπὸ πράσινο μάρμαρο· ἀλλοῦ, χρειάστηκα μιὰ μαύρη κηλίδα γιὰ νὰ ἀποδώσω τὸ λαμπύρισμα τοῦ ἡλίου στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας· ὅλες αὐτὲς οἱ μεταθέσεις δὲν ἀποτελοῦσαν διόλου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τύχης ἢ τὶς οἶδε ποιᾶς φαντασίας, ἀλλὰ τὴν κατάληξὴ μιᾶς σειρᾶς ἐρευνῶν, συνεπεία τῶν ὁποίων τὰ χρώματα αὐτὰ μοῦ φαίνονταν ἀναγκαῖα, δεδομένης τῆς σχέσης τους μὲ τὴν ὑπόλοιπη σύνθεση, προκειμένου νὰ ἀποδοθεῖ ἡ ἐπιθυμητὴ ἐντύπωση. Τὰ χρώματα, οἱ γραμμὲς εἶναι δυνάμεις, καὶ στὸ παιχνίδι αὐτῶν τῶν δυνάμεων, στὴν ἰσορροπία τους, ἐδρεύει τὸ μυστικὸ τῆς δημιουργίας.

Στὴν ἐκκλησία τῆς Βάνς, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κατάληξὴ τῶν προηγούμενων ἐρευνῶν μου, ἐπιχείρησα νὰ πραγματοποιήσω αὐτὴ τὴν ἰσορροπία δυνάμεων· τὰ μπλέ, τὰ πράσινα, τὰ κίτρινα τῶν ὑαλογραφιῶν συνθέτουν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐκκλησίας ἓνα φῶς ποὺ δὲν εἶναι ἀκριβῶς κανένα ἀπὸ τὰ χρησιμοποιηθέντα χρώματα, ἀλλὰ τὸ ζωντανὸ προῖόν τῆς ἀρμονίας τους, τῶν ἀμοιβαίων τους σχέσεων· αὐτὸ τὸ χρῶμα-φῶς προοριζόταν νὰ παίξει πάνω στὴ λευκὴ, κεντημένη μὲ μαῦρο, ἐπιφάνεια τοῦ τοίχου ποὺ βρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὰ ὑαλογραφήματα καὶ ποὺ πάνω τῆς οἱ γραμμὲς βρίσκονται ἠθελημένα σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Αὐτὴ ἡ ἀντίθεση μοῦ ἐπιτρέπει νὰ δώσω στὸ φῶς ὀλόκληρη τὴ ζωτικὴ του ἀξία, νὰ τὸ καταστήσω οὐσιῶδες στοιχεῖο, τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο ποὺ χρωματίζει, θερμαίνει, ζωοποιεῖ κυριολεκτικὰ αὐτὸ τὸ σύνολο, στὸ ὁποῖο προέχει νὰ δώσει κανεὶς τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀπεριόριστου χώρου παρ' ὅλες τὶς περιορισμένες του διαστάσεις. Σὲ ὀλόκληρη αὐτὴ τὴν ἐκκλησία, δὲν ὑπάρχει οὔτε μιὰ γραμμὴ, οὔτε μιὰ λεπτομέρεια ποὺ νὰ μὴ συμβάλλει στὸ νὰ δοθεῖ ἡ ἐντύπωση αὐτή.

Ἦπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, θαρρῶ, ὅτι μπορεί κανεὶς νὰ πεῖ πὼς ἡ τέχνη μιμεῖται τὴ φύση μὲσω τοῦ ζωτικοῦ χαρακτήρα ποὺ μιὰ δημιουργικὴ ἐργασία παρέχει τὸ ἔργο τέχνης. Τότε τὸ ἔργο τέχνης θὰ ἐμφανιστεῖ ἐξίσου γόνιμο καὶ προικισμένο ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐσωτερικὸ ρίγος, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκθαμβωτικὴ ὁμορφιὰ ποὺ διαθέτουν καὶ τὰ ἔργα τῆς φύσης. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται ἓνας μεγάλος ἔρωτας, ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσει καὶ νὰ ὑποστηρίξει τὴ συνεχὴ προσπάθεια πρὸς τὴν ἀλήθεια, τὴν πλήρη γενναιοδωρία καὶ τὴ βαθιὰ λιτότητα, τὶς ὁποῖες συνεπάγεται ἡ γένεση κάθε καλλιτεχνήματος. Μήπως ἄλλωστε ὁ ἔρωτας δὲν βρίσκεται στὴν πρωταρχὴ κάθε δημιουργίας;

Άνρι Ματίς, *Νεκρή φύση κόντρα στο φως* (1899), Ίδιωτική συλλογή, Παρίσι.

Άνρι Ματίς, *Νεκρή φύση με κόκκινο χαλί* (1906), Μουσείο της Γκρενόμπλ.

* Τίτλος πρωτοτύπου: «Il faut regarder la vie avec des yeux d'enfants». Τα λόγια αυτά δημοσιεύτηκαν από τη Régine Pernoud στο *Le Courrier de l'U.N.E.S.C.O.* τόμ. VI, No 10, Οκτώβριος 1953. Αναδημοσιεύτηκε στο Henri Matisse, *Écrits et propos sur l'art*, Collection Savoir Hermann, texte, notes et index établis par Dominique Fourcade, σσ. 321-323.

Αυτό το κείμενο πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΠΑΡΟΔΟΣ, τχ 23-24, [Δεκ. 2008], σσ. 2719-2722.

Ο γάλλος ζωγράφος Άνρι Ματίς (Henri Matisse), από τους σημαντικότερους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα, γεννήθηκε την 31η Δεκεμβρίου 1869 στο Λέ-Κατώ (Le Cateau) της Βόρειας Γαλλίας και πέθανε στις 3 Νοεμβρίου 1954 στη Νίκαια. Πριν από την εμφάνιση του κυβισμού, ήταν ο ζωγράφος με τη μεγαλύτερη επιρροή στο Παρίσι, αν όχι σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η χειραφέτηση του χρώματος, ή οποία χαρακτηρίζει τους πίνακές του, είχε, από ιστορική άποψη, ανάλογη ίσως σημασία με την αποδέσμευση της μορφής από την αναπαράστασή της που ύποστήριξαν οι κυβιστές, ενώ παράλληλα στο βιβλίο του *Σημειώσεις ενός ζωγράφου* (1908) διατυπώνεται για πρώτη φορά σειρά αρχών που σφράγισαν τη ζωγραφική του 20ού αιώνα. Αρχικά σπούδασε με τον Μπουγκερώ (Bouguereau, 1825-1905), στην Ακαδημία Ζυλιέν (1892), και στη συνέχεια (1893-98) μαθήτευσε στο εργαστήριο του Γκυσταβ Μορώ (Gustave Moreau, 1826-98), στη Σχολή Καλών Τεχνών του Παρισιού. Από το 1900 ασχολήθηκε και με τη γλυπτική, που, σε ολόκληρη τη ζωή του, δεν έπαψε να τη θεωρεί ως προέκταση της ζωγραφικής του. Ήγετικός υπήρξε ο ρόλος του στο φωβιστικό κίνημα. Έξάλλου, επηρέασε και τους εξπρεσιονιστές, παρ' όλη την τεράστια απόσταση που τον χώριζε από αυτούς σε θέματα τεχνικής και ψυχοσύνθεσης. Η αγάπη του για τα κεραμικά και τα κάθε είδους αντικείμενα από την Ανατολή άντανανκλάται στις έξωτικές διακοσμητικές λεπτομέρειες και άλλα στοιχεία των πινάκων του υπό τον γενικό τίτλο *Όδαλίσκας* (1920-25). Από το 1917 εγκαταστάθηκε οριστικά στη Νίκαια. Από τα έργα της τελευταίας περιόδου της ζωής του αξίζει να αναφερθούν ή διακόσμηση ενός παρεκκλησίου στη Βάνς της μεσημβρινής Γαλλίας (1949-51) καθώς και τα κολλάζ που φιλοτέχνησε με κομμένα και χρωματισμένα με γκουάς χαρτιά, όπως π.χ. το περίφημο *Σαλιγκάρι* (1953).